

ทะเบียนบ้านญี่ปุ่น

รองศาสตราจารย์ ยุพา คลังสุวรรณ*

แนวคิดเรื่องวงศาคณาญาติอยู่บนพื้นฐานของระบบทะเบียนบ้าน ซึ่งในกรณีของญี่ปุ่นน่าจะเรียกว่า ทะเบียน (ครอบครัว) มากกว่า แต่ถ้าใช้คำว่า ทะเบียนครอบครัวก็อาจจะไม่คุ้นหู จึงขอใช้คำว่า ทะเบียนบ้าน การบันทึกชื่อลงในทะเบียนบ้าน (Koseki) ไม่ใช่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล จะทำกันได้ แต่เป็นเรื่องของครัวเรือน ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เรื่องนี้ต้องทำความเข้าใจ ถึงองค์ประกอบของสมาชิก สมาชิกที่รวมอยู่ในทะเบียนบ้าน(ครอบครัว) มักจะประกอบไปด้วยคน 2 รุ่น คือ รุ่นพ่อและรุ่นลูกซึ่งอาศัยอยู่ภายใต้ชายคาเดียวกัน พ่อแม่ลูกที่อาศัยอยู่ในชายคาเดียวกันจะรวมอยู่ในทะเบียนเดียวกัน ส่วนปู่ย่าถ้ามีจะอยู่ในอีกทะเบียนหนึ่ง การรวมสมาชิก 3 รุ่น คือ รุ่นปู่,รุ่นพ่อ และรุ่นลูก อยู่ในทะเบียนเดียวกันไม่ค่อยจะเป็นที่ยอมรับ ญี่ปุ่นถือว่าการแยกว่า บุคคลใดควรจะอยู่ในทะเบียนใดเป็นเรื่องสำคัญ

ในทะเบียนบ้านหรือทะเบียนครอบครัวของญี่ปุ่นมีข้อมูลอะไรบ้าง แต่ลงทะเบียนบ้านจะมีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิกที่อยู่ในทะเบียน รายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิกมี ตั้งแต่วันที่เกิด สถานที่เกิด ชื่อพ่อแม่ เพศชายหญิงของสมาชิก สถานภาพในระหว่างลูกหลานในครอบครัวเดียวกัน คือ ลำดับก่อนหลังของความเป็นลูกหลานของสมาชิกในรุ่น พร้อมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับสถานภาพของสมาชิกว่า เป็นคนที่แต่งงานแล้ว เป็นโสด หรือหย่าขาดจากคู่สมรส

* รองศาสตราจารย์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และผู้อำนวยการสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในแง่ขององค์กร ทะเบียนบ้านเป็นเอกสารที่มีความสำคัญ เพราะทะเบียนสามารถให้ข้อมูลรายละเอียดเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นฐานที่มาของสมาชิก ข้อมูลในทะเบียนบ้านก็สามารถนำไปใช้ในหลายโอกาสด้วยกัน เช่น ในการสมัครงาน บริษัทจะดูหลักฐานที่มีอยู่ในทะเบียนบ้านว่า ผู้สมัครเกิดที่ไหนและมีถิ่นที่อยู่ถาวรที่ใด และยังสามารถบ่งบอกรายละเอียดว่า เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มใดโดยเฉพาะผู้ที่ป็นนักกิจกรรม หรือเป็นบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ของชนกลุ่มใหญ่ อย่างเช่น พวกบุรุษกมิน เป็นต้น ทำไมบริษัทจึงต้องการไปทะเบียนบ้านของพนักงาน บริษัทจะสามารถจะตรวจสอบคุณสมบัติของผู้สมัครได้จากทะเบียนบ้าน ซึ่งการตรวจสอบไม่เพียงตรวจสอบตัวปัจเจกบุคคลเอง ยังสามารถตรวจสอบสมาชิกในครอบครัวของปัจเจกบุคคลนั้นๆด้วย บ่อยครั้งในอดีตเมื่อบริษัททราบพื้นฐานของผู้สมัครว่า เป็นบุรุษกมิน บริษัทจะไม่รับปัจเจกบุคคลนั้นเข้าทำงาน ในบริษัทได้เคยมีเรื่องเกี่ยวกับนักศึกษาคนหนึ่งที่จบจากมหาวิทยาลัยฮอกไกโดได้ แล้วมาทราบว่าบุคคลนั้นเป็นนักกิจกรรมในมหาวิทยาลัย ปรากฏว่าบริษัทยื่นซองขาวให้นักศึกษาโดยไม่บอกเหตุผลอื่น บริษัทแจ้งพนักงานว่า บริษัทมีพนักงานมากเกินไป นักศึกษาที่จบมหาวิทยาลัยฮอกไกโดได้พยายามสืบว่าเหตุใดตนจึงถูกให้ออกจากงาน ซึ่งเพิ่งมาสอบถามทราบภายหลังว่า ตนเคยเป็นนักกิจกรรมมาก่อน คดีขึ้นศาลอยู่ 4-5 ปี ในช่วงหลัง 1970 เป็นต้นมา ในที่สุดนักศึกษาที่จบมหาวิทยาลัยฮอกไกโดก็ไม่สามารถจะชนะบริษัทได้ ดังนั้นในช่วงราว 1970 มีการ เคลื่อนไหวมากของบุรุษกมิน จึงทำให้ต้องยกเลิกการใช้ทะเบียนบ้านในการสมัครงาน

หัวหน้าครอบครัวจะถูกลงทะเบียนเป็นชื่อแรก หัวหน้าและสมาชิกจะอยู่ในบ้านเลขที่ถาวรเดียวกัน(koseki) ถ้าหัวหน้าครอบครัวเปลี่ยนนามสกุล สมาชิกทุกคนที่อยู่ในทะเบียนบ้านนั้นก็ต้องเปลี่ยนด้วย หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นชาย ถ้าหัวหน้า ครอบครัวเสียชีวิต ความเป็นหัวหน้าครอบครัวของผู้ตายจะยังคงอยู่ตราบเท่าที่สมาชิกอื่นยังอยู่ในทะเบียนบ้าน โดยทั่วไป ผู้หญิง

หม้ายจะอยู่ในทะเบียนบ้านของสามี เด็กที่เกิดถูกต้องตามกฎหมาย คือ พ่อ ยอมรับว่าเป็นลูก ก็จะอยู่ในทะเบียนบ้าน เด็กในฐานะสมาชิกของครอบครัวซึ่ง เป็นที่ยอมรับของฝ่ายชายก็จะมีรายละเอียดบันทึกไว้ในทะเบียนบ้านอย่างละเอียดเช่นเดียวกับสมาชิกอื่น คือ มีตั้งแต่ เพศของสมาชิก ลำดับสถานภาพ ของสมาชิกในครอบครัว ตัวอย่างเช่น เป็นลูกสาวคนแรก เป็นลูกชายคนที่สอง ของหัวหน้าครอบครัว ถ้าเด็กเกิดก่อนพ่อแม่จะแต่งงานกัน ในทะเบียนบ้านจะลง ชื่อแค่ว่าเป็น"เด็ก"โดยไม่มีรายละเอียดว่าข้อมูลอื่นเกี่ยวกับเด็ก เช่น เด็กที่เกิด นั้นจะลงว่าเป็นเพศใด จนกว่าเด็กคนนั้นจะได้รับการยอมรับจากฝ่ายชายหรือ จากพ่อ จึงสามารถลงรายละเอียดในทะเบียนบ้านได้

โดยทั่วไปสมาชิกส่วนใหญ่สามารถจะคัดชื่อออกจากทะเบียนบ้านได้ และแยกทะเบียนออกเป็นอีกใบหนึ่งได้ คนส่วนใหญ่มักจะคัดชื่อของตนออกจาก ทะเบียนบ้านในกรณีที่แต่งงาน หรือกรณีมีคนมากกว่า 2 รุ่นขึ้นไป การคัดชื่อ ออกหรือการลงชื่อในทะเบียนบ้านไม่ใช่เป็นเรื่องทำกันง่ายๆ บางครั้งทะเบียน บ้าน(โคเซกิ)ก็ยังคงอยู่ต่างจังหวัด คนหลายคนแม้ย้ายเข้าไปทำงานใน กรุงโตเกียว ทะเบียนบ้านหรือโคเซกิจึงเปรียบเสมือนบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับ ประวัติที่มาของครอบครัวนั้นๆ

ระบบทะเบียนบ้าน(Koseki)ของญี่ปุ่น เป็นระบบที่แสดงข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับสมาชิกของครัวเรือนในแง่ของปัจเจกบุคคลและในด้านพื้นฐานที่มาของ คนในครอบครัวของปัจเจกบุคคลนั้นๆ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับหัวหน้าครอบครัว

ในด้านการสืบทอดมรดก กฎหมายจารีตให้คู่สมรสของผู้ตายมีสิทธิ ครึ่งหนึ่งของ สินทรัพย์ ที่เหลือให้แบ่งในระหว่างลูกของผู้ตาย คนญี่ปุ่นถือว่า กฎนี้เป็นกฎที่เปลี่ยนแปลงมากเมื่อเทียบกับยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่2 เดิม ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ลูกชายคนโตหรือลูกที่เป็นทายาทเท่านั้นจึงจะ

ได้รับสินทรัพย์ของครัวเรือนเกือบทั้งหมด ส่วนลูกที่เกิดนอกสมรสจะได้เพียงครึ่งหนึ่งของลูกที่ถูกต้องตามกฎหมาย

การใช้นามสกุล

ระบบทะเบียนบ้านของญี่ปุ่นให้ชายหญิงที่เป็นสามีภรรยาต้องมีนามสกุลเดียว คือจะเลือกใช้นามสกุลของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงก็ได้ แต่ห้ามสามีและภรรยาใช้นามสกุลต่างกัน โดยทั่วไป ผู้หญิงจะทิ้งนามสกุลเดิมของตน และหันมาใช้นามสกุลของสามี ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านบางคนจะใช้ชื่อหน้าของตนในที่ทำงานแม้หลังแต่งงานแล้วก็ตาม แต่ในสมุดโทรศัพท์ภายในของบริษัทจะมีรายชื่อพนักงานหญิงด้วยชื่อที่ปรากฏตามทะเบียนบ้าน เมื่อคู่สมรสตกลงตัดสินใจเลือกนามสกุลใด คู่สมรสคู่นั้นก็ต้องใช้นามสกุลนั้นตลอดที่คู่สมรสนั้นอยู่ด้วยกัน นอกจากนามสกุลของคู่สมรส, ลูกที่เกิดมาจะใช้นามสกุลของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง เมื่อลูกคนแรกใช้นามสกุลใด ลูกที่ตามมาก็จะต้องใช้นามสกุลเดียวกันนั้น มิใช่ลูกคนใดอยากใช้นามสกุลพ่อก็ใช้ ลูกคนที่สองอยากใช้นามสกุลแม่ก็ใช้ การที่ลูกใช้นามสกุลต่างจากพ่อแม่ มักจะเป็นเพราะลูกคนนั้นถูกยกไปเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าของนามสกุล